

En anpassning till ett kyligare klimat?

- En studie av orsaker till den förändrade synen på fornfynd i Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd avseende verkställigheten av 2 kap. 10–13 §§ lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. år 2007

Kandidatuppsats i arkeologi
Högskolan på Gotland
Vårterminen 2009
Författare: Hans Ahlgren
Handledare: Lektor Jan Apel

Abstract

Hans Ahlgren, 2009. En anpassning till ett kyligare klimat? – En studie av orsaker till den förändrade synen på fornynd i Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd avseende verkställigheten av 2 kap. 10–13 §§ lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. år 2007. (An adaptation to a colder climate? – A study of the reasons for the changed view on the archaeological finds, in the Swedish cultural heritage law in the year 2007)

In the year 2007 the Swedish National Heritage Board released directions for how the contract archaeology in Sweden should carry out their work. These directions stressed that a different approach to the archaeological finds should be used – that would lead to a higher degree of selection than before. The purpose of this essay is to find the reason why this change in directions occurred, and this is done by a study of the history of the rescue archaeology in Sweden. The other purpose of this essay is to examine if the excavation strategies in archaeological excavation reports from different times, correlates with the general guiding principles for the contract archaeology in Sweden of that time.

There are several reasons why the change in directions occurred, but it seems as the main reasons are practical. The handling of archaeological finds is relatively expensive and archaeological researches of today generally don't need to take care of all the finds for the interpretation. Consequently there is no reason to save everything. The study of the excavation reports show that there is correlation between the excavation techniques used, and the general guiding principles for the contract archaeology of that time.

Keywords: Cultural heritage law, social theory, contract archaeology.

Hans Ahlgren

Department of Archaeology and Osteology, Gotland University, Sweden

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	4
1.1 SYFTE.....	4
1.2 FRÅGESTÄLLNINGAR.....	5
1.3 KÄLLMATERIAL OCH METOD.....	5
1.4 KÄLLKRITIK.....	5
1.5 AVGRÄNSNING.....	5
2 PRESENTATION AV MATERIALET	6
2.1 KULTURMINNESLAGEN.....	6
Intervju med Carolina Andersson på RAÄ	7
2.2 UPPDRAGSARKEOLOGINS BAKGRUND OCH ROLL.....	7
2.2.1 Intervju med Kent Andersson på SAU	11
2.3 REDOGÖRELSE AV ETT ANTAL ARKEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR.....	12
2.3.1 En norrländsk stenåldersboplats med skärvstensvall.....	12
2.3.2 Pärälängsberget.....	12
2.3.3 Postboda 2 och 1.....	13
2.3.4 Arlandastad 4: stadsdelen.....	14
2.3.5 Alvastra påbyggnad.....	15
3. ANALYS AV FÖRÄNDRINGAR OCH ORSAKER	16
3.1 TEORETISKA ORSAKER	16
3.1.1 Arkeologiska utgrävningar för framtida forskning.....	16
3.1.2 Teoretisk fördröjning till fältarkeologin.....	19
3.2 PRAKTISKA ORSAKER	19
3.2.1 Om museernas magasinering av arkeologiska fynd.....	19
3.2.2 Är fornfynden ett problem?.....	20
3.2.3 Fyndprojekt.....	22
3.2.4 Kostnadsansvar.....	22
3.3 UTVECKLINGEN AV ARKEOLOGISKA UNDERSÖKNINGAR	23
4. RESULTAT	25
4.1 FRÅGESTÄLLNING 1	25
4.2 FRÅGESTÄLLNING 2	28
5. INSIKTER OCH TOLKNINGSKRITIK	28
6. SAMMANFATTNING	30
7. REFERENSER	31
Artiklar & publikationer.....	31
Föreskrifter.....	32
Rekommendationer.....	32
Propositioner, skrivelser & lagar.....	32
Muntliga uppgifter.....	32
Informatörer.....	32
8 BILAGOR	33
Bilaga 1, orsaker till förändringen.....	33
Bilaga 2, undersökningsstrategier.....	33
Bilaga 3, intervjufrågor till RAÄ.....	34
Bilaga 4, intervjufrågor till uppdragsarkeologen.....	35
Bilaga 5, intervjufrågor till museerna.....	36

1. INLEDNING

Lagen som skyddar Sveriges kulturmiljöer heter kulturminneslagen (KML) och den nu gällande versionen utfärdades år 1988. Sveriges kulturminneslag har sina anor ända från år 1666 då de första bestämmelserna angående fornminnen kom, nämligen: ”Placat och påbudh om gamble monumenter och antiquiteter” och den räknas som den första i världen av sitt slag. (Carlie & Kretz, 1998:8f). I samband med dessa bestämmelser gjordes också en inventering av ett antal kategorier fornlämningar genom projektet: Rannsakingar efter antikviteter, som innebar att fornlämningar söktes upp och dokumenterades – ett ansvar som föll på landets präster (ibid).

Den nuvarande versionen ger kulturmiljön ett starkt skydd men som alla lagar behöver den ibland uppdateras eller förtydligas för att förbli aktuell. Den del av KML som behandlas i denna uppsats är 2 kap. 10–13 §§ lagen (1988:950), där 2 kapitlet berör skyddet för fasta fornlämningar och fornfynd och 10–13 §§ beskriver förfaranden vid ingrepp i fast fornlämning. År 2007 gav Riksantikvarieämbetet (RAÄ) ut föreskrifter angående verkställigheten av ovan nämnda del av KML och den började gälla år 2008. Där beskrivs de krav som ställs på uppdragsarkeologiska företag vid en utgrävning och hur länsstyrelsen skall gå till väga vid urval av undersökare. I föreskrifterna från år 2007 ges uppdaterade riktlinjer för hanteringen av fornfynd och betonar att en mer uttalad selektion bör göras redan i fält. Då förändringar av lagen inte görs utan anledning, gäller det också för verkställighetsföreskrifterna till 2 kap. 10–13 §§ lagen (1988:950) från år 2007. Det leder in på uppsatsens syfte.

1.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att utforska vad denna förändring beror på och detta görs genom en kronologisk undersökning av uppdragsarkeologins historia. Frågan som i första hand kommer att diskuteras är om förändringen i föreskrifterna främst har en praktisk eller teoretisk orsak. Jag kommer att främst se på faktorer som påverkat uppdragsarkeologin och diskutera dem, det kan till exempel vara vetenskapsteorier, lagar eller allmänna råd som berör uppdragsarkeologin. För uppsatsens andra frågeställning ska ett antal uppdragsarkeologiska undersökningar från olika tider studeras. Metoden är att se på grävningarnas undersökningsstrategier och jämföra de med en generell historisk tillbakablick över uppdragsarkeologins riktlinjer.

1.2 Frågeställningar

1. Är det främst en teoretisk eller praktisk orsak som ligger bakom den förändrade synen på fornfynd i verkställighetsföreskrifterna från år 2007?
2. Stämmer äldre arkeologiska grävningars undersökningsstrategier överens med de riktlinjer som då styrde uppdragsarkeologin?

1.3 Källmaterial och metod

Källmaterialet har främst varit lagar, föreskrifter, propositioner, litteratur om vetenskapsteori och uppdragsarkeologi. Dessa har jämförts med grävrapporter, artiklar och andra källor som beskriver förloppet på en arkeologisk undersökning – för att se hur teorin påverkat praktiken. För att förenkla jämförelsen är samtliga arkeologiska undersökningar behandlade i uppsatsen stenålderslokaler. Detta arbete bygger dessutom på intervjuer med personer som kommer i kontakt med arkeologiskt fyndmaterial rent praktiskt eller teoretiskt, som myndigheter, fältarkeologer och museipersonal.

1.4 Källkritik

Den främsta källkritiken som kan ges på den här uppsatsen är intervjumetoden som arbetsinstrument. Om intervjufrågorna ställs på fel sätt kan intervjun omedvetet blir styrd och resultatet således felaktigt (Andersson 1994:146ff, Trost 1997:83f). Eftersom jag läst intervjuteknik och därför varit medveten om problemet, samt att intervjufrågorna godkännts av handledaren – har risken för detta minskat. Kritik kan riktas mot att antalet grävrapporter som använts varit litet och att urvalet varit selektivt. Syftet med denna uppsats är emellertid inte att ge en allmängiltig bild över hur uppdragsarkeologiska undersökningar gått till genom tiderna, utan bara visa exempel på hur teorin kan påverka praktiken.

1.5 Avgränsning

Då detta ämne är brett krävs en snäv avgränsning av uppgiften för att göra den överskådlig och möjlig att slutföra. Uppsatsen kommer att behandla 2 kap. 10–13 §§ lagen (KML 1988:950) och då främst Riksantikvarieämbetets verkställighetsföreskrifter från år 2007. Då dessa föreskrifter främst gäller för uppdragsarkeologin blir uppsatsen begränsad till att behandla denna. Den rumsliga avgränsningen är Sverige då det är här som KML gäller. Antalet arkeologiska undersökningar som undersökts har begränsats. Det blir en kvalitativ

studie på ett mindre antal undersökningar vid viktiga skeenden för uppdragsarkeologin. Etiska aspekter på huruvida det är rätt eller fel att föreskrifterna begränsar mängden fornyfynd som tas tillvara kommer inte att djupare diskuteras i denna uppsats. Det kan dock vara en senare fortsättning på studien.

2 Presentation av materialet

För att söka bakgrunden till den förändrade synen på fornyfynd följer nedan en redogörelse för kulturminneslagen och en historisk tillbakablick över vad som har påverkat uppdragsarkeologin det senaste halvseket. Dessutom kommer ett antal arkeologiska undersökningar att studeras för att se hur teoriskiften, riktlinjer och bestämmelser har påverkat den uppdragsarkeologiska praktiken.

2.1 Kulturminneslagen

I Sverige skyddas vårt gemensamma kulturarv genom Kulturminneslagen (1988:950). Den nuvarande versionen av lagen började gälla år 1988 och ger bland annat ett skydd till fasta fornlämningar, fornyfynd, ortsnamn, kulturmiljöer och kyrkliga kulturminnen (KML, 1988:950, kap 2:1 §). Lagen ger inte ett fullständigt skydd åt kulturarvet utan är snarare ett skydd som gör att kulturarvet inte kan behandlas hur som helst. Den beskriver också hur en eventuell exploatering av en kulturmiljö ska gå till och beskriver regler vid utförelse av fornyfynd. Det är länsstyrelsen som har ansvaret för tillsynen av kulturmiljövården i länet (KML, 1988:950 kap. 1: 2 §). I denna uppsats kommer främst 2 kap. 10–13 §§ lagen (1988:950) att behandlas, därför följer här en kort genomgång av vad de paragraferna behandlar.

10 § Behandlar skyldigheter som en privatperson eller företagare har att ta reda på om en fornlämning berörs av dennes markarbete. Om en okänd fornlämning hittas vid arbetet skall verksamheten på det berörda området avbrytas och länsstyrelsen skall kontaktas (KML 1988:950, kap. 2:10 §).

11 § Behandlar betalningsansvar, om det behövs en särskild utredning för att ta fasta på om en fornlämning berörs av en exploatering. Den beskriver också hur länsstyrelsen skall gå tillväga vid val av undersökare till ett uppdrag att göra en arkeologisk undersökning (KML 1988:950, kap. 2:11 §).

12 § Behandlar vad som gäller vid borttagning eller annan påverkan av fornlämning och vid vilka tillfällen ett tillstånd om borttagning eller annan påverkan får utlämnas av länsstyrelsen. För att få tillståndet beviljat krävs starka skäl och här görs en avvägning mellan fornlämningens värde gentemot skälen till att ta bort den (KML 1988:950, kap. 2:12 §).

13 § Behandlar de krav som länsstyrelsen ska ställa på en undersökning, dokumentation och tillvaratagande av fornfynd vid ett borttagande eller förändring av en fornlämning. Denna paragraf beskriver vad länsstyrelsen skall se på vid val av undersökare och vilka krav som ställs på denne. ”Undersökningen skall vara av vetenskapligt god kvalitet och genomföras till en kostnad som inte är högre än vad som är motiverat med hänsyn till omständigheterna” (KML 1988:950 kap. 2:13 §). Innan länsstyrelsen ger tillstånd för undersökning kan den besluta om det behövs en särskild förundersökning för att ha som underlag (KML 1988:950, kap. 2:13 §).

Intervju med Carolina Andersson på RAÄ

Den 25/5-2009 gjordes en intervju med Carolina Andersson, som är handläggare på RAÄ. Intervjufrågorna finns under bilaga 3 och resultatet av intervjun följer här. RAÄ har överinseende i kulturminnesvården i landet (KML 1988:950 kap.1:2 §). För att lagen skall vara aktuell har RAÄ bemyndigats att ge ut föreskrifter till verkställigheten av 2 kap. 10–13 §§, KML 1988: 950 (1988:1188 kap. 2:10 §). Sådana föreskrifter har utgivits vid två tillfällen, år 1998 och år 2007. På den första frågan svarar Andersson att verkställighetsföreskrifterna är likställda med lagar och att de skall följas. I föreskrifterna finns också allmänna råd och de måste emellertid inte följas även fast RAÄ rekommenderar att det bör göras. RAÄ har också utgivit allmänna råd och rekommendationer som bygger på föreskrifterna (Rekommendation 1). På frågan om vad Andersson tror att den främsta orsaken till den förändrade synen på fornfynd främst har praktiska eller teoretiska orsaker svarade hon teoretiska orsaker. Att det har blivit en större medvetenhet att fornfynden tas upp av ett syfte och att man allt mer börjat diskutera varför fornfynden ska tas upp.

2.2 Uppdragsarkeologins bakgrund och roll

Den största andelen arkeologiska undersökningar i Sverige utförs av uppdragsarkeologin (Gräslund 1981:25). Sedan uppdragsarkeologins tillkomst har dess utgrävningsmetoder förändrats ett antal gånger. Här går det att skilja på den rent tekniska metodiken, hur

utgrävningen genomförts och vilka redskap som brukas med den vetenskapliga metodiken – vad undersökningen har för mål (RAÄ 1980:14). Dessa påverkar emellertid varandra i hög grad. Här följer en övergripande historik över uppdragsarkeologin för att söka bakgrunden till den förändrade synen på fornfynd.

1960-talet

Det hade förekommit uppdragsarkeologiska undersökningar även tidigare men på 1960-talet fick uppdragsarkeologin samma organisation som den har idag och det skedde en stor ökning av antalet utförda undersökningar (Lönn 2006:9 Lagerlöf & Elfström 2005:67ff, Ambrosiani 1971:104). Det främsta syftet med grävningarna var att objektivt dokumentera fornlämningarna, då blev de i alla fall bevarade till eftervärlden i form av det arkeologiska fyndmaterialet och genom grävrapporter, trots att den faktiska lämningen inte fanns kvar (Lagerlöf & Elfström 2005:68ff). Dokumentationen som gjordes skulle vara vetenskapligt utförd och möjlig att brukas vid senare tillfälle (Lagerlöf & Elfström 2005:68ff, Ambrosiani 1971:105). Under 1960-talet gjordes stora tekniska framsteg inom arkeologin och det blev möjligt att göra undersökningar på allt större undersökningsområden. Detta ledde i sin tur till att fyndmaterialet växte mycket kraftigt (Lagerlöf 2002:47). År 1967 skapades UV, som är riksantikvarieämbetets särskilda avdelning för arkeologiska undersökningar (ibid).

1970-talet

1970-talet var lik föregående decennium i fråga om vetenskaplig metod men under den senare delen av årtiondet började man diskutera om en positivistisk metodik på arkeologiska utgrävningar verkligen var objektiv och om det fanns något vetenskapligt värde på det fyndmaterial som togs tillvara för framtida forskning (RAÄ 1980:5, Lagerlöf & Elfström 2005:68ff). Det började också diskuteras vad uppdragsarkeologin skulle ha för målsättning, eftersom den varit densamma sedan 1960-talet, trots stora tekniska framskrid (RAÄ 1980:5). Förutom den förändrade kunskapssynen gjorde kostnadsfrågan att sådana totalundersökningar som gjordes på 1970-talet, där så mycket som möjligt skulle grävas fram – blev en omöjlighet (Lagerlöf 2002:53). På 1970-talet tog länsstyrelsen över ansvaret för uppdragsarkeologin från RAÄ som tidigare haft det (Wilson 2005:61).

1980-talet

Genom Prop. 1, 1987/88:104 byttes begreppet kulturminnesvård ut till kulturmiljövård, eftersom det skulle bli bredare och inkludera mer än just gamla lämningar som det tidigare begreppet antytt. Eftersom det var mer som inkluderades i begreppet kulturmiljövård detta

påverkade uppdragsarkeologin genom att allt mer skulle undersökas i samband med exploatering (Lagerlöf & Elfström 2005:72, Prop. 1, 1987/88:104:27f). I slutet av 1980-talet hade postprocessuella teorier fått allt mer genomslag inom uppdragsarkeologin (Rudebeck 2002:38).

1990-talet

I samband med ett beslut att bygga ut infrastrukturen kom det i Prop. 2, 1993/94:177, ett förslag att uppdragsarkeologin också bör innefatta tolkning, eftersom den ökat i omfattning de senaste åren (Prop. 2, 1993:146f). Det räckte inte längre att bara dokumentera och samla fornyfynd, utan uppdragsarkeologins ansvar skulle även innefatta tolkning av det som grävts upp (Prop. 2, 1993:146f, Uppdragsarkeologikutredningen 2005:12). I Prop. 3, 1996/97:99 förstärktes kravet att den arkeologiska processen skall innefatta tolkning (Andersson C., muntl. medd., 25/5 2009, Prop. 3, 1996/97:99:45ff).

I Prop.3, 1996/97:99 kommer också ett förslag på att företagaren som exploaterar marken som berör en fornlämning bör ha ett större betalningsansvar för den arkeologiska undersökningen. Från att bara ha stått för kostnaden för fältarbetet och rapporten skulle de nu också bekosta fyndhantering och konservering (Prop. 3, 1996/97:99 sid.15f). Anledningen till propositionens tillkomst var att de senaste årens grävningar lett till ett stort arkeologiskt fyndmaterial, som vissa museer fått problem att hantera och bekosta hantering av (Prop.3, 1996/97:99 sid.25f). Detta förslag togs emot med kritik från företagare och andra, som nu skulle få ökade kostnader (ibid). Detta trädde i kraft år 1997 (Uppdragsarkeologikutredningen 2005:112).

På grund av Prop. 2, 1993/94:177 och Prop. 3, 1996/97:99 uppstod ett behov av riktlinjer för hur uppdragsarkeologin skulle uppnå sina vetenskapliga mål. Därför kom år 1998 föreskriften ”Uppdragsarkeologi, Allmänna råd till verkställighetsföreskrifter angående förfarandet vid vissa beslut m.m. enligt 2 kap. 10–13 §§ lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (KRFS 1998:01)”. Här introducerades begrepp som kravspecifikation och undersökningsplan. Dessa använder länsstyrelsen som underlag för att bedöma vilken undersökare som är bäst lämpad att ta ett uppdrag (Föreskrift 1, 1998:9ff, Rekommendation 1, 1998:6). Dessa tillkom för att länsstyrelsen skulle kunna göra en bedömning mellan kostnad och kvalitet och få en större överblick över uppdragsarkeologins mål och resultat, samt göra en utvärdering av arbetet (Rekommendation 1, 1998:6ff). En kravspecifikation är en förteckning över vilken

omfattning, inriktning och kvalitet som förväntas av den arkeologiska undersökningen. Den som vill utföra undersökningen får genom kravspecifikationen lägga upp hur genomförandet skall gå till och vilken vetenskaplig inriktning den skall ha, detta görs i en undersökningsplan. Undersökningsplanen svarar med andra ord på hur man planerat att göra för att uppfylla kraven som länsstyrelsen ställer i kravspecifikationen (Föreskrift 1, 1998:9, Rekommendation 1, 1998:6ff). Här skrivs också en kostnadsberäkning för vad hela den arkeologiska processen, från planering till rapportskrivning förväntas kosta (ibid).

I KRFS 1998:01 slås det fast att: ”Fornfynd som påträffats vid undersökningen skall samtidigt med rapporten lämnas till det museum som Riksantikvarieämbetet anvisar. Fynden skall vid överlämnandet vara beskrivna, ordnade, registrerade och konserverade” (Föreskrift 1, 1998:17). Det beskriver alltså hur museerna vill att fynden skall vara ordnade för att ta emot dem och undersökaren skall beskriva hur denne skall ta hand om fynden redan i undersökningsplanen. Här står inget specificerat hur urvalet av fornyfynd skall göras men det begränsas indirekt av att undersökaren i undersökningsplanen redogör för beräknad kostnad för fyndhantering (Föreskrift 1, 1998:10).

År 1998 gavs det ut allmänna råd och rekommendationer, som bygger på föreskrift 1 och beskriver utförligare hur länsstyrelsen bör gå tillväga vid val av undersökare och vad som förväntas av denne. Den heter ”Uppdragsarkeologi, rekommendationer vid upprättande av undersökningsplaner, utarbetande av rapporter, uppföljning, bedömning av lämplighet och kompetens samt konservering”. Här görs en tydligare beskrivning av vad som bör stå i undersökningsplanen och hur dess disposition skall vara uppbyggd. Det bör beskrivas vilken vetenskaplig inriktning undersökningen skall ha och vilka metoder som kommer att användas så att nya perspektiv och angreppssätt på teoretiska problem görs. Här står det att grävningarna bör ha en frågeställning (Rekommendation 1, 1998:10f).

2000-talet

År 2007 utgavs ”Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd avseende verkställigheten av 2 kap. 10–13 §§ lagen (1988:950) om kulturminnen m.m.” I den slås det fast att undersökaren i undersökningsplanen skall föreslå frågeställningar till undersökningen och de utarbetas med utgångspunkt från det syfte och den inriktning som länsstyrelsen fastställt (Föreskrift 2, 2007:5f). En specifikation över hur stort område som kommer att omfattas av utgrävningen och vilka metoder som kommer att användas skall skickas in till länsstyrelsen och dessa skall vara kopplade till frågeställningarna. I föreskrifterna från år 2007

introduceras begreppet ”fyndstrategi” som definieras som ”en redogörelse innehållande en bedömning av förväntat fyndmaterial, en beskrivning av metoder för fyndinsamling och fyndhantering samt motivering för tillvaratagande och selektion av fynd och för urval till konservering under fältarbetet och rapporteringen”, även den skall göras i undersökningsplanen (Föreskrift 2, 2007:2&10). Med detta begrepp betonades i högre grad än tidigare att ett urval bör göras gällande vilka fyndgrupper som väljs att ta tillvara och vilka som får ligga kvar i jorden. Det står också att ”fyndstrategin bör utformas i samråd med en arkeologisk konservator” (Föreskrift 2, 2007:6). Det betyder att konservatorn ger råd som kan vara värdefulla vid en selektion längre fram. En viktig uppgift som skall stå i undersökningsplanen är en beräkning av kostnaden som utgrävningen kommer att ge och hur stor del av tid och budget olika delar av utgrävningen kommer att ta (ibid).

2.2.1 Intervju med Kent Andersson på SAU

För att få ämnet belyst ur uppdragsarkeologins perspektiv skickades ett antal frågor via mail till Kent Andersson, verksamhetschef på SAU och svaren på frågorna kom 20 maj, 2009. Intervjufrågorna finns under bilaga 4.

På den första frågan svarade Andersson att det var för tidigt att se skillnaden på mängden fyndmaterial som tas upp sedan föreskrifterna trädde i kraft. Det behövs några års bruk av föreskrifterna för att en jämförelse skall bli möjlig. För att ge information om vad man ska tänka på vid gallring och vilka fyndkategorier som lämpar sig väl att gallras – har SAU gjort en gallringsplan som de använder i fält. Själva tillkomsten av föreskrifterna tror Andersson har en praktisk orsak. På frågan om ni anser att man bör gräva för framtiden eller ha frågeställningsinriktade grävningar blev svaret både ja och nej. En fördel med frågeställningsinriktade undersökningar är att de tar upp aktuella frågor men det leder också till problem, eftersom den framtida forskaren måste ha möjligheten att forska på materialet på nytt. Andersson tillägger att det i slutändan är länsstyrelsen som avgör hur undersökningsstrategierna skall läggas upp. Har då verkställighetsföreskrifterna från år 2007 påverkat de strategier för insamlingen av fornfynd som finns vid en arkeologisk undersökning och i så fall hur? Andersson tror att de skapat en ökad medvetenhet och det faktum att konservatorn tidigt deltar i processen med sin specialkompetens tycker han är bra, eftersom det kan påverka resultatet.

2.3 Redogörelse av ett antal arkeologiska undersökningar

Här följer en kortfattad studie av ett antal arkeologiska utgrävningar för att se om det går att avläsa de dåtida strategierna för fyndinsamling genom att studera äldre grävrapporter och om de stämmer överens med dåtidens riktlinjer för uppdragsarkeologin. Under rubrik 3.3 kommer dessa undersökningar att diskuteras vidare. En studie har också gjorts på den arkeologiska utgrävningen på Alvastra påbyggnad för att ge ett exempel på hur en undersökning med positivistisk metodik kan se ut. Notera att denna utgrävning är ett vetenskapligt och inte ett uppdragsarkeologiskt projekt och därför inte direkt går att jämföra med de andra utgrävningarna i uppsatsen. Det är heller inte syftet med exemplet.

2.3.1 En norrländsk stenåldersboplats med skärvestensvall

År 1961 utfördes utgrävningar av två stenåldersboplatser vid Umeälven i södra Lappland som hade hittats genom inventeringar utförda av RAÄ. Undersökningen var en del av Riksantikvarieämbetets norrlandsundersökningar som utfördes i samband med utbyggnad av vattenkraften i norrland. De två lokalerna hade ett särskilt karaktärsdrag som ett antal stenåldersboplatser i norrland har, nämligen att skärvesten har lagts i högar eller vallar i anslutning till boplatser (Meschke 1967:1ff). Undersökningen var en totalundersökning och sammanlagt undersöktes 425 kvadratmeter och ett rutnät med 1x1 meters rutor mättes in. Där fyndmängden var liten gjordes provschakt (Meschke 1967:4). I skriften som beskriver grävningen går det inte att finna något uttalat mål med undersökningen, förutom att totalundersöka vallanläggningen och dess omgivning (ibid). I skriftens sammanfattning verkar det dock som att det är bebyggelseutvecklingen man främst ville ta fasta på. Boplatserna tolkas till att ha blivit brukade i perioder från neolitikum och framåt och större delen av diskussionen i sammanfattningen handlar just om när platsen var bebodd. Detta gjordes genom att daterbara fynd och genom C-14 prover (Meschke 1967:44ff). Det benmaterial som hittades vid undersökningen togs tillvara och en osteologisk analys utfördes, som kom fram till artfrekvensen i materialet (Meschke 1967:61f). Någon tolkning av det resultatet gjordes dock inte (ibid). Tolkningar om inbördes rumsliga uppdelningen av boplatserna gjordes genom att materialfrekvensen undersöktes i de olika delarna av lokalerna (Meschke 1967:9f).

2.3.2 Pärlängsberget

År 1994 utförde Arkeologikonsult AB en särskild undersökning av en kustboplats från övergången mellan senmesolitikum och tidigneolitikum, i Stockholm län. Området skulle exploateras och i en utredning hade en stenåldersboplats påträffats, som följaktligen behövde

bli undersökt innan exploateringen kunde inledas. Först gjordes en förundersökning genom att avgränsa lokalen genom maskinschaktning. Vid ett senare tillfälle gjordes en kompletterande förundersökning i form av handgrävda schakt och ännu ett maskingrävt schakt (Hallgren et.al 1994:5). Vid slutundersökning gjordes inledningsvis fosfatkarteringar av undersökningsområdet med 5 meters mellanrum. Detta gjordes för att avgränsa boplatsens rumsliga utbredning, för att se var strandlinjen gick på stenåldern och för att se var det fanns störst möjlighet att finna ben vid utgrävningen (Hallgren et.al 1994:9).

Utgrävningen gjordes i rutor på 1x1 m och grävdes i stick på 10 cm. Det användes ett vattensåll med maskor på 2 mm. Fynd som hittades togs tillvara och på fynd som skärvsten registrerades mängden. Vid utgrävningen på Pärälängsberget användes en annan metod än brukligt för stenåldersboplatser vid tiden för undersökningen, som var att göra nya rutor i anslutning till de rutor som varit fyndrika. På grävningen i Pärälängsberget gjordes istället nya rutor där tolkningen krävde det och det betyder att en mindre mängd fynd behöver tas upp. Författaren skriver dock att stora fyndmängder tas upp om tolkningen så kräver (Hallgren et.al 1994:9). När fyndspridningen var registrerad, avbanades marken maskinellt i skikt på hela undersökningsområdet i syfte att finna anläggningar, som sedan rensades för hand (ibid). Det finns ingen uttalad målsättning med utgrävningen förutom att dokumentera den innan exploatering. Däremot görs en del tolkningar av det som grävts fram, som hyddornas relation till varandra och vad de boende på platsen hade som främsta försörjning (Hallgren et.al 1994:32ff).

2.3.3 Postboda 2 och 1

År 2004 utförde SAU en särskild undersökning av Postboda 2 och 1, säsongsboplatser i norra Uppland. Målsättningen var att förstå relationen mellan de två undersökningsplatserna eftersom det i förundersökningen hittats skillnader som skulle undersökas (Sundström et.al 2006:12). Därefter formulerades frågeställningar efter målsättningarna. Författaren till rapporten skriver i efterhand att målsättningen inte var tillräckligt specifik och det var därför var svårt att bedöma om målen blev uppfyllt (Sundström et.al 2006:12).

Vid undersökningen användes den så kallade "Fågelbackenmetoden" som bland annat innehåller en metod för sampling i arkeologiska undersökningar. Den går ut på att man i förundersökning gör ett antal provgropar med ett regelbundet avstånd sinsemellan, över hela undersökningsområdet (Guinard et.al 2006:14ff). I den aktuella undersökningen gjordes 42 på Postboda 1 och 89 på Postboda 2, detta gjordes året innan själva slutundersökningen

(Sundström et.al 2006:5ff). Enligt fågelbackenmetoden skall resultatet från förundersökningen analyseras och läggs in i ett GIS-program, därefter styr analysresultaten var den fortsatta utgrävningen skall läggas. Detta gör att möjlighet ges att utveckla frågställningarna efter vilket resultat man fått från förundersökningen (Sundström et.al 2006:12ff). Provrutorna i slutundersökningen var 0.5 x 0.5 m och de grävdes till en nivå där fynd inte längre hittades. Det användes vattensåll med maskor på 4 mm och om mindre ben hittades, gjordes ett byte till ett såll med mindre maskor, efteråt avbanades marken maskinellt i skikt (ibid). När anläggningar började synas rensade och dokumenterade de (Sundström et.al 2006:12f). Efter avbaningen av marken gjordes bara viss fyndinsamling, som kunde användas för ytterligare studier, det användes dock inte till kvantitativa studier (ibid). Dokumentation och fyndinsamlingen anpassades efter hur mycket information man ansåg att det kunde ge.

2.3.4 Arlandastad 4: stadsdelen

År 2008 gjorde SAU en förundersökning på ett fornlämningsområde som visade sig vara en lokal som daterades mellan neolitikum och äldre järnålder. Då rapporten till grävningen ännu inte är färdigställd har istället grävningens undersökningsplan använts till studien.

Målsättningen med grävningen var att fastställa boplatsens funktion och säsongsnyttjande för att sedan jämföra med miljöstudier och närliggande boplatser. Detta för att sedan få en bild av hur landskapet nyttjats i området (Stenbäck 2008:2ff). Ett tiotal större och mindre frågor relaterade till målsättningen finns nedtecknade (ibid). Stenålderslokalen omfattade 2400 kvadratmeter och därför kommer olika ambitionsnivåer att läggas på olika delar av boplatser. Till en början skall boplatser avtorvas med maskin, rensas och inventeras, eventuella anläggningar dokumenteras. Utifrån förundersökningen och en fosfatkartering kommer vissa områden att väljas ut efter hur stor möjlighet det där finns att träffa på anläggningar och prioriterade fynd. De ytor där en högre ambitionsnivå läggs kommer att handrensas i rutsystem på 1x1 meter, ner till steril jord. Det görs också referensrutor på 1x1 meter var tionde meter, dessa grävs i stick och vattensållas. De områden där en lägre ambitionsnivå lagts kommer kulturlagret avbanas i stick i syfte att leta anläggningar (ibid).

Anledningen till studien på denna undersökning gjorts är att fyndstrategin här har introducerats. I undersökningsplanens fyndstrategi står det att fynden från de undersökta anläggningarna ytorna och grävenheterna skall insamlas och basregistreras. Recenta fynd tillvaratas inte men registreras i sin kontext. Av förundersökningens resultat bedömdes att inget behov för konservering av fyndmaterialet fanns (Stenbäck 2008:6).

2.3.5 Alvastra påbyggnad

Under denna rubrik följer en beskrivning av Mats P. Malmers utgrävning på Alvastra påbyggnad åren 1976-1980 att göras, då denna utgrävning var väldigt grundligt utförd, helt enligt positivistisk ideal. Tyvärr gick det inte att finna grävrapporten från undersökningen på grund av att den fortfarande inte är färdigställd (Browall H., muntl. medd., 27/4 2009). Istället kommer en artikel av Malmer från år 1978 i *Fornvännen* och en bok från år 2003 av Hans Browall; *Det forntida Alvastra*, att granskas för att där se på utgrävningsmetodikerna.

Huvudsyftet med utgrävningen var att sammanställa alla tidigare utgrävningar på Alvastra för att göra den tillgänglig för framtida forskning. Ett annat syfte med utgrävningen var att undersöka hur Alvastra påbyggnad var byggd och vad den haft för funktion (Malmer 1978:150f & 157, Browall 2003:163). Utgrävningen på 70-talet var otroligt noggrant utförd och ingen fyndkategori var mindre värd än någon annan (Browall 2003:164, Malmer 1978:155f). Den var ett tvärvetenskapligt samarbete mellan arkeologer, osteologer, kvartärbiologer, geologer och fysiker och skulle ge en tydlig och allsidig bild av Alvastra. Det gjordes pollenanalyser, makrofossilanalyser, dendrokronologiska och vedanatommiska undersökningar, kemiska analyser av jorden, osteologiska analyser av benen, undersökningar av keramiken samt undersökning av de övriga arkeologiska fyndmaterialen (Malmer 1978:150f, Browall 2003:164). Det var alltså ett projekt med en bred naturvetenskaplig och humanistisk inriktning (Malmer 1978:151, Browall 2003:163ff).

Själva urvalet av vad man såg som fyndmaterial kan sammanfattas med citatet ”Varje kulturprodukt av vad slag det vara må inmättes och nivellerades” (Malmer 1978:155). Hit räknades alla bitar träkol och stenar som inte var naturligt förekommande i myren, samt organiskt material som nötskal och olika sädesslag. Detta gav en oerhörd mängd information, eftersom varje kvadratmeter kunde innehålla flera tusen inmätningar (Malmer 1985:263, Malmer 1978:155f, Browall 2003:164). Vid sållningen användes ett vattensåll med maskor på 3 mm och för att vara säker på att inte missa något, togs jordprover som sedan analyserades för att all tillgänglig information skulle kunna tas tillvara (Malmer 1978:155f, Browall 2003:165). Ett stort antal pålar togs upp ur marken i syfte att utföra vidare forskning, Malmer medger att det skulle leda till problem vid konservering och förvaring, det var dock nödvändigt eftersom vattnet i myren som Alvastra är byggd på sjönk undan. Sammanlagt togs ca 1000 träpålar upp och analyserades (Malmer 1978:152ff, Browall 2003:167).

3. Analys av förändringar och orsaker

I följande del av uppsatsen kommer uppdragsarkeologins historia att diskuteras för att finna bakomliggande orsakerna till den förändrade synen på fornfynd i verkställighetsföreskrifterna från år 2007. Kapitlet är uppdelat i teoretiska och praktiska orsaker.

3.1 Teoretiska orsaker

Är det de vetenskapsteoretiska idéerna som orsakat den förändrade synen på fornfynd? Nedan följer en redogörelse för vad de olika traditionerna ansett att arkeologin skall ha för mål och vad de har för syn på arkeologiska fyndmaterial.

3.1.1 Arkeologiska utgrävningar för framtida forskning

Positivism

Under lång tid var målet med arkeologiska undersökningar att objektivt ta tillvara och dokumentera fornfynd och fornlämningar, i synnerlighet inom uppdragsarkeologin (Lönn 2006:15 & 23f, Norr 1993:1ff, Gräslund 1981:26). Uppdragsarkeologins uppgift var att göra fältarbetet medan tolkningen lämnades till universitetens forskare och till framtida undersökningar då materialet kunde bemötas på nya sätt och med nya frågeställningar (Ambrosiani 1971:105, Rudbeck 2002:38, Uppdragsarkeologikutredningen 2005:121). Det var inte förrän på 1990-talet som uppdragsarkeologin fick ansvaret att både göra fältarbetet och tolka materialet som grävts fram och här var regeringen påtryckande (Prop. 2, 1993:146f & Prop. 3, 1996/97:99:45ff Uppdragsarkeologikutredningen 2005:121).

Hur omsorgsfullt en undersökning än utförs finns det alltid information som inte tas tillvara. Det görs nämligen alltid ett selektivt val av vad som skall tas tillvara och när en fornlämning är komplicerad finns en risk att olika personer gör olika urval (Hodder 1999:67, Norr 1993:1ff). Ingen arkeologisk undersökning kommer alltså att kunna svara på alla frågor som kan ställas till materialet i framtiden. Det går heller aldrig att veta vilka frågeställningar som kommer att vara aktuella i framtiden, risken att något väsentligt förbises är därför stor (Norr 1993:2f).

Det är den processuella arkeologins teorier och metoder och då främst positivismen som varit rådande inom uppdragsarkeologin. Det har troligen orsakat större delen av de problem som finns med stora fyndmängder på de arkeologiska magasinerna. Materialet har samlats för att forskare ska kunna studera det i framtiden (Lönn 2006:23f, Uppdragsarkeologikutredningen

2005:12). Positivismen har de naturvetenskapliga ämnena som ideal och forskningen skall byggas på empiri och sträva efter att nå generella förklaringsmodeller (Olsen 2003:40ff och 75f, Jensen 2001:10f, Malmer 1985:263). Den positivistiske arkeologen strävar åt att göra undersökningarna objektiva och fria från värderingar. Vid undersökningen används en induktiv metod. Det innebär att grävningen påbörjas utan några förutfattade meningar om vad det är som kommer att upptäckas och allt material ges ett lika stort värde och tas omhand. Från det enskilda dras sedan generella slutsatser (Malmer 1985:266f, Malmer 1980, Jensen 2001:6, Gren 1987:200f). Problemet med induktiva grävningar är att inga nya infallsvinklar görs mot fornlämningarna, vilket leder till att resultatet från arkeologiska undersökningar bara blir bekräftelser på tidigare forskning (RAÄ 1980:19). En arkeologisk utgrävning där man utgår från en eller flera hypoteser som sedan verifieras eller falsifieras kallas för deduktiv (Malmer 1980:262f).

Deduktiv metodik är annars något som förknippas med andra delar av den processuella arkeologin, som neo-evolutionismen och funktionalismen vilka präglats av den amerikanska antropologin, med Levis Binford som frontfigur (Gren 1987:201). Det uppstår vissa problem när utgrävningar utförs med positivistiska metoder, både teoretiska och praktiska. Genom att se på utgrävningsmetodik från Alvastra påbyggnad åren 1976-1980 går det att bilda sig en uppfattning om vilka problemen är och varför positivistisk metodik har övergivits av de flesta arkeologer. Informationsmängden från denna ambitiösa undersökning blev så stor att det blev svårt att få en bild av helheten. Som exempel gjordes det på grävningen i Alvastra tusentals inmätningar per kvadratmeter (Malmer 1978:156). Förutom den stora informationsmängden följde ytterligare ett problem med att inget urval gjordes i fält och det är det stora fyndmaterialet som skulle tas omhand. Som redogjorts ovan sågs alla kulturprodukter som fynd och så även de pålar som togs upp, som kunde räknas till tusental (Malmer 1978:152ff, Browall 2003:167). Arkeologiska fynd krävande är eftersom det måste behandlas efter särskilda riktlinjer och är det stora fyndmängder blir det således mer krävande. Det krävs att det magasineras under rätta förhållanden och detta är både tidskrävande och kostsamt. Eftersom den positivistiska undersökningen ansågs objektiv var det inget problem att skjuta forskningen på framtiden, eftersom resultatet av utgrävningen var tidlös (Jensen 2001:21). Det faktum att grävrapporten till Alvastra inte blivit färdig 30 år efter utgrävningen visar på ett problem med positivistiska grävningar, nämligen att mängden information gjort att det tar lång tid att sammanställa resultatet.

Den nya arkeologin

På 1970-talet började allt mer kritik riktas mot den positivistiska ideologin och dess metoder. Ett exempel på det är en rapport utgiven av RAÄ år 1980, där uppdragsarkeologins objektiva grävande och värdet av detta arbete för framtida forskning diskuteras. Eftersom det är ett urval av material och att detta görs med de då gällande förutsättningarna (RAÄ 1980:5 & 23). Eftersom det i princip går att få ut hur mycket information som helst från en arkeologisk utgrävning går det inte att undvika ett urval. Ett urval av vilken dokumentation som skall göras och av vilka fynd som skall tas tillvara. I rapporten från RAÄ framförs detta problem och att allt fler arkeologer ställer sig tvivlande till att det går att arbeta efter tesen att framtiden skall ha material att forska på. Det diskuterades om det skulle kunna vara möjligt att minska problemet med ett mer utarbetat mål med utgrävningen och med prioriteringar av vad som skall tas tillvara (RAÄ 1980:19). En annan aspekt på grävandet för framtiden diskuteras också, nämligen att grävandet blivit slentrianmässigt och att fyndmaterial samlas in och fornlämningar dokumenteras på samma sätt som gjorts sedan 1960-talet (RAÄ 1980:5). Det ifrågasätts om det verkligen är någon mening att samla in samma information gång på gång och få samma resultat (ibid). Detta var en reaktion mot det positivistiska synsättet och den kom i en tid då fler teoretiska perspektiv började få fäste inom arkeologin. Alltså borde även den arkeologiska utgrävningen göras utifrån olika perspektiv. Detta var en annan del av den processuella arkeologin som inte delade positivisternas tro på objektivitet och som betonade värdet av den hypotetisk deduktiva metoden, det vill säga att grävningen startades med en eller flera hypoteser (Jensen 2001:22). Den processuella arkeologin ansåg emellertid inte att fyndmaterialet var oanvändbart. Genom det kunde de dra slutsatser om hur människan anpassat sig till sin omgivning (Jensen 2001:34). De ansåg dock att det inte var nödvändigt att ta upp allt. Processuell arkeologi betonar vikten av studier av ekonomi, den materiella kulturens koppling till den sociala kulturen och på människans påverkan av naturen (Lönn 2006:88). Processuell arkeologi använder sig av generella förklaringsmodeller (Olsen 2003:40ff).

Postprocessuell arkeologi

På 1980-talet började postprocessuella teorier slå igenom med följd att antalet perspektiv att bemöta det arkeologiska materialet ökade, samtidigt stärktes kritiken mot den positivistiska arkeologin (Norr 1993:2f, Lönn 2006:15f, Olsen 2003:57f, Carlie & Kretz 1998:17). En förutsättning för att det skulle vara möjligt att gräva för framtiden är att utgrävningen bedrivs objektivt. Att detta var möjligt betvivlades eftersom saker som erfarenhet, kompetens, egna

intressen eller teoretisk ståndpunkt kan styra resultatet (Hodder 1999:70ff). Därför blir även den mest objektiva utgrävningen i hög grad subjektiv. En konsekvens av detta var att det blev tydligt att det inte längre kunde finnas endast en teori om forntiden, utan att det snarare är olika tolkningar som förändras beroende på samhällets värderingar och vem som tillfrågas (Olsen 2003:58, Hodder 1999:77). För att exemplifiera den processuella arkeologins förmåga att sätta sina nutida värderingar på forntiden brukar funktionalismen nämnas, där den forntida människan framställs som en ekonom, som räknade ut hur högsta avkastning skulle erhållas (Olsen 2003:58 & 194f). Postprocessuell arkeologi är inte en enhetlig teori och kan inte heller beskrivas med generella förklaringar. En viktig del inom flera postprocessuella perspektiv är emellertid hermeneutiken, där man inte är ute efter att förklara forntiden utan det handlar snarare om förståelse, att försöka tolka forntiden (Olsen 2003:90f, Jensen 2001:28f). Fornfynden går därför att användas för att tolka människorna bakom föremålen (Olsen 2003:90ff). Det arkeologiska fyndmaterialet har alltså ett värde även inom postprocessuell arkeologi.

3.1.2 Teoretisk fördröjning till fältarkeologin

Trots att problemen med att gräva inför framtiden diskuterats sedan 1970-talet har det inte varit några omvälvande förändringar inom uppdragsarkeologin förrän på 1990-talet (Uppdragsarkeologiutredningen 2005:12). Detta tros bero på ett glapp mellan å ena sidan den akademiska universitetsvärlden och den andra sidan fältarkeologerna (Carlie & Kretz 1998:17f, Lönn 2006:20f). Det betyder att trots att nya teoretiska strömningar varit allmänt vedertagna inom universitetsvärlden, har samma teorier inte fått genomslag inom kulturmiljövården (Carlie & Kretz 1998:18, Welinder 1995:133). Eftersom kulturmiljövårdsadministrationen bestämmer lagar och riktlinjer för hur uppdragsarkeologin skall arbeta, har den varit kännetecknad av positivistiska teorier (Lönn 2006:23).

3.2 Praktiska orsaker

Ett stort fyndmaterial kan bli problematiskt att hantera på flera sätt, men är problemen så stora att de tvingat fram den förändrade synen på fornfynd? Nedan beskrivs och diskuteras de praktiska svårigheterna som fornfynd för med sig.

3.2.1 Om museernas magasinering av arkeologiska fynd

I en artikel i Gjallarhornet från år 2005 skriver Nils Ringstedt om ett möte som Svenska Arkeologiska Samfundet höll, den 29 november år 2004. Där diskuterades artefakter som

kunskapskälla och i artikeln redogörs för några olika åsikter kring värdet av arkeologiska fynd. Det anses att det finns ett problem med de mängder arkeologiskt fyndmaterial som samlas in och fyller museernas magasin och därför hade det blivit aktuellt att diskutera situationen (Ringstedt 2005:1f). En punkt som tas upp i artikeln är vad fynden har för forskningsvärde och vilken kunskap olika typer av fynd kan ge. Det diskuteras gallring och att detta bör göras redan i fält, istället för att låta det komma till museerna innan gallringen görs (Ringstedt 2005:1f). Detta eftersom det på museernas magasin redan finns stora mängder material som är osorterat och att ordna upp och gallra detta skulle betyda stora kostnader (ibid). Anledningen till att det bör göras ett urval vid en arkeologisk undersökning är att ett undersökningsområde hyser en oändlig mängd information. Slutsatsen i diskussionen var att situationen där fynd samlas in utan urval utan att motivera varför var ohållbar, eftersom det leder till stora kostnader men inte ett resultat som motiverar den (Ringstedt 2005:1ff).

3.2.2 Är fornfynden ett problem?

För att kontrollera hur informationen från ovanstående rubrik stämmer och för att diskutera arkeologiskt fyndmaterial i allmänhet intervjuades två personer med insyn i samlingarna i sitt respektive museum. Gunnar Andersson, 1:e antikvarie, yngre järnålder på avdelningen kulturhistoria och samlingar, Historiska museet och Lena Idestrom, ansvarig för de arkeologiska samlingarna på Gotlands Länsmuseum. Båda intervjuerna gjordes 8 maj, år 2009, intervjufrågorna finns under bilaga 5.

Den första frågan var om det finns fornfynd som inte är sorterade eller registrerade i databaser i deras museums samlingar. På den frågan svarade båda intervjupersonerna ja. En stor del av de osorterade fynd som finns på SHM kom i samband med att RAÄ skiljdes från SHMM i slutet av 1990-talet, RAÄ's samlingar togs då över. På Gotland var utvecklingen liknande. Det hade blivit en eftersläpning på fyndsorterandet när RAGU's samlingar från 25 års utgrävningar togs över i samband med delningen av RAÄ och länsmuseum. Sesam-projektet hade dock varit till hjälp och mycket fyndmaterial hade blivit sorterat och registrerat genom åren tack vare detta (se rubrik 3.2.3). På Gotland avslutades nyligen accessprojektet som var ett ytterligare arbete för att få ordning på samlingarna och göra dem tillgängliga på Internet.

Det finns inte ett akut problem med platsbrist i de arkeologiska samlingarna på vare sig SHM's eller Länsmuseum på Gotlands magasin då båda museerna har tillgång till flera magasin, på sikt kan det dock bli problem. I verkställighetsföreskrifterna från år 1998 slås det

fast att fornfynden skall vara sorterade och strukturerade. Andersson berättar att detta gör att fynden tar mer plats än innan, dessutom är det inte säkert att fyndmaterialet som tas emot är sorterat efter samma system som museet använder. Idestöm talar också om hur fynden tar plats och att det faktum att olika fyndkategorier skall ha olika behandling förvärrar detta. Inget av museerna har gjort gallringar bland fynden men på Gotlands länsmuseum har frågan diskuterats, då främst på material som inte varit tillräckligt konserverade och således fallit isär. Problemet är att veta vad som skall sparas eftersom det är svårt att veta vad som bör tas tillvara säger Idestöm. Andersson berättar att det är problematiskt att gallra eftersom det krävs tillstånd från högre ort för att detta skall få ske, istället skall gallringen ske i fält, genom fyndstrategin som arkeologerna använder sig av.

För att ta reda på hur stort intresse det finns för det arkeologiska materialet som inte är utställt på museerna ställdes frågorna om hur tillgängligheten var för besökare och vilka som främst besökte magasinerna. Genom offentlighetsprincipen har alla rätt att besöka magasinerna och det sker också. På SHM delar man upp besökarna i olika kategorier, forskare, allmänhet och antikvariskt verksamma. Till SHM kom år 2008 sammanlagt cirka 600 besökare till magasinerna, varav 378 var forskarbesök. På Gotland har man inga exakta siffror tillgängliga men det kommer ett antal besökare i veckan, både forskare och övriga för att titta på något i magasinerna. Andersson berättar att vissa fyndkategorier blir mer studerade än andra men det går inte att peka ut någon särskild kategori. Det är nämligen väldigt varierande vad som studeras mellan de olika tidsperioderna och detta gäller för båda museerna. Idestöm berättar att det även studeras material av karaktär massmaterial, till exempel keramik eller oidentifierat järnmaterial, men då görs främst kvantitativa studier och/eller undersökning av en liten del av materialet.

På frågan om det går att se någon skillnad på hur mycket fyndmaterial som lämnas av uppdragsarkeologin till museerna sedan verkställighetsföreskrifterna trädde i kraft blev svaret entydigt nej från både Andersson och Idestöm. Detta berodde inte på att det inte fanns någon skillnad, utan att materialet från år 2008 ännu inte hade lämnats in till magasinerna, det gick följaktligen inte att kontrollera än. På båda museerna var man positiv till förändringen mot att ett större urval av fyndmaterial görs redan i fält. Andersson säger att de objektiva grävningarnas tid är förbi och att det nu är frågeställningsinriktade grävningar som gäller. Idestöm delar denna åsikt men betonar de problem som ett subjektivt urval kan leda till, eftersom vi aldrig kan veta vad som är av värde för forskare vid framtida studier. Samtalen

avslutades med frågan vad de intervjuade trodde förändringen av föreskrifterna främst berodde på, praktiska eller teoretiska orsaker. Både Andersson och Ideström trodde på en kombination, Andersson nämner pengar och plats som praktiska orsaker, en förändrad syn på vad man kan utläsa ur materiell kultur nämner han som exempel på en teoretisk orsak. Ideström nämner problemen som vissa museer har med fyndberg, fornfynd som faller sönder på grund av ingen eller otillräcklig konservering och att det blir problem vid rapportskrivning som exempel på praktiska orsaker. Som teoretiska orsaker nämner hon att synen på fyndvärdet går i trender och att det just nu skall vara målinriktade och snabba utgrävningar som skall få svar på frågan som ställt.

3.2.3 Fyndprojekt

År 1995 beslutades att en det skulle göras en insats för att få ordning på det arkeologiska fyndmaterialet på magasinerna, genom det så kallade SESAM-projektet. Syftet med detta var att skapa arbete till unga akademiker, göra magasinerna tillgängliga för forskning och för besök av allmänheten, samt att vårda föremålen. Detta gjordes genom registrering, digitalisering, konservering, gallring och magasinering av samlingarna (Skr. 1999/00:65 sid. 10ff). Några år efter att SESAM-projektet var avslutat påbörjades ytterligare ett projekt, Accesprojektet som var en fortsättning på tidigare projekt (Prop. 4, 2005/06:1 utg. omr. 17). Dessa fyndprojekt visar att det fanns ett problem med stora fyndmängder på museerna på 1990-talet.

3.2.4 Kostnadsansvar

I Prop. 3, 1996/97:99 kom det förslag på att hela den arkeologiska undersökningen från planering till rapportskrivning skall ses som en process. Från att tidigare endast haft kostnadsansvaret för den arkeologiska undersökningens fältarbete fick nu den företagare som gör ett markarbete som berör en fornlämning, stå för hela kostnaden för detta (Prop. 3, 1996/97:23f). Vissa museer hade problem med fyndhanteringen från stora arkeologiska undersökningen varför ett förändrat kostnadsansvar var nödvändigt (ibid). Detta förslag trädde i kraft år 1997 och förväntades leda till att företagare skulle få en kostnadsökning på 3-7 %, den skulle till viss del kunna kompenseras genom bidrag från staten (Prop. 3, 1996/97:23f). Att enbart företagares missnöje med denna förändring skulle leda till krav på en ökad selektion av fornfynd i föreskrifterna från år 2007 är inte i sig troligt. Länsstyrelsen har emellertid ett krav på sig att hålla kostnaderna för arkeologiska undersökningar på en skälig nivå (KML 1998:950, kap. 2:13 §). Därför finner jag det troligt att detta förflyttade kostnadsansvar på sikt kan ha påverkat förändringen.

3.3 Utvecklingen av arkeologiska undersökningar

Nedan följer resultatet av studien på de uppdragsarkeologiska undersökningarna som beskrevs under rubrik 2.3. Grävningen på Alvastra beskrivs inte.

Exploateringsundersökningen av den norrländska stenåldersboplatsen med skärvstensvall år 1961 var en totalundersökning och den utfördes utan uttalat syfte och mål. Det beror sannolikt på att syftet och målsättningen var underförstått snarare än att det inte fanns något mål med den. Som beskrivits under rubrik 2.2 var uppdragsarkeologins roll vid den här tiden att ta tillvara så mycket som information som möjligt innan den för alltid skulle försvinna. Den skrift som redogörelsen av utgrävningen kommer ifrån är från år 1967 och är skriven av Christian Meschke, som inte var den arkeolog som utförde utgrävningen utan står bara för tolkningen av resultaten. Denna arkeologiska undersökning visar tydligt uppdragsarkeologins roll på 1960-talet och det går att avläsa grävningens strategi för fyndinsamling. Helt enligt positivismen gjordes en totalundersökning så att materialet kunde tolkas 6 år senare av en person som inte höll utgrävningen.

År 1994 gjordes en undersökning på Pärälängsberget, en kustboplats från övergången mellan mesolitikum och neolitikum. Den arkeologiska metodiken hade förändrats sedan år 1961. Det gjordes inte längre en totalundersökning av området utan en metod för sampling användes. Under rubrik 2.2 beskrivs varför totalundersökningar inte längre var möjliga eller önskade. Först gjordes en förundersökning genom att avgränsa lokalen. Vid slutundersökning gjordes först en fosfatkartering av undersökningsområdet med 5 meters mellanrum för att få en rumslig struktur över området. Karteringen gjordes också för att se var strandlinjen gått vid den aktuella tiden, samt för att leta osteologiskt material. Utgrävningen gjordes i rutor på 1x1 m jämt spridda över undersökningsytan och beroende på vad som hittades i rutorna, bestämdes var kommande rutor skulle placeras. När fyndspridningen var registrerad, avbanades marken maskinellt för att finna anläggningar som rensades för hand.

Undersökningsmetodiken vid Pärälängsberget var inte norm för tiden, det skriver också författaren. Istället för att gräva där det var som tätast på fynd – som var brukligt, grävdes det där tolkningen så krävde, det användes alltså en riktad samplingmetod. Metoden brukad på Pärälängsberget minskade alltså indirekt upptaget av fynd även fast det inte var det uttalade syftet med den, denna metodik kunde även den leda till stora upptag av fynd. Det är just valet av metod som gör denna grävning intressant. Att totalundersökningen som metod hade lämnats visar att positivismen började försvinna även på uppdragsarkeologiska uppdrag och att fynden hade börjat ses som en kostnad istället för en kunskapskälla. Det kan också ha

gjorts för att det skulle bli enklare för arkeologen att komma fram till ett resultat. Det visas exempel på urval, nämligen på den skärersten som hittades – som registrerades men togs inte tillvara. Det finns ingen uttalad målsättning med utgrävningen förutom att dokumentera den innan exploatering. Det hade vid den här tiden börjat diskuteras om inte uppdragsarkeologin skulle börja tolka resultatet och i denna rapport finns också en tolkning. Detta trots att det inte hade blivit krav på det genom lagstiftning.

På undersökningen av Postboda 2 & 1 i norra Uppland var målsättningen att förstå relationen mellan de två undersökningsplatserna, eftersom det i förundersökningen framkommit olikheter mellan de båda boplatserna. Då denna grävrapport gjordes var det föreskrifterna från år 1998 som gällde och det märks att något skett mot föregående utgrävningar.

Frågeställningar formulerades efter målsättningarna. Att ställa upp frågeställningar var inte ett krav när den här grävningen utfördes. Här valde undersökaren dock att följa de direktiv som stod i de rekommendationer som kom år 1998. Vid undersökningen används en metod för sampling som benämns "Fågelbackenmetoden", som beskrivits utförligare ovan. Resultaten från förundersökningen bestämmer var den fortsatta grävningen skall läggas och både frågeställningarna och metodik anpassades allt eftersom grävningen pågick, de var alltså inte förutbestämda och statiska. Grävningens provrutor lades där de behövdes för tolkning och detta är sannolikt en produkt av tolkningskravet. Genom att ha en riktad samplingmetod grävdes inte mer ut än vad som krävdes till att svara på frågeställningarna (Guinard et.al 2006:16). Detta är ungefär samma metod som brukades på Pärälängsberget med skillnaden att det här är gjort med ett uttalat syfte. Enligt författaren av rapporten skapar metoden en medvetenhet om varför fynden tas upp, samt att det blir möjligt att utveckla frågeställningen eftersom grävningen pågår (Sundström et.al 2006:16). På slutundersökningen var provrutorna 0.5 x 0.5 m och de grävdes till en nivå där inga fynd längre hittades, efteråt avbanades marken maskinellt i skikt i syfte att finna anläggningar som rensades och dokumenterades. Efter avbaningen gjordes viss fyndinsamling av material som kunde användas för ytterligare studier. Det går att säga att ett urval av fynd gjordes, eftersom dokumentation och fyndinsamlingen anpassades efter hur mycket information det ansågs kunna ge. Här finns en tydlig målsättning med grävningen och den är uppsatt i punktform.

Studien på undersökningsplanen som gjorts efter en förundersökning på Arlandastad 4: e stadsdelen visar de kommande planerna för slutundersökningen i området. Målsättningen skulle bli att funktionsbestämma boplatserna för att sedan göra en modell av

landskapsutnyttjandet i området, tillsammans med närliggande boplatser. Detta för att öka kunskapen om hur mellanneolitikum såg ut i området. Ett tiotal frågeställningar användes till studien. I verkställighetsföreskrifterna från år 2007 står det också att frågeställningar skall ställas upp mot målet med grävningen så den följer föreskrifterna. Det finns också en fyndstrategi enligt 2007 års föreskrifter men den var inte alls så detaljerad som jag föreställt mig att en fyndstrategi skulle vara. Generellt sett blev inte fyndstrategierna så ingående som det hade förväntats det första året efter tillkomsten i föreskrifterna (Andersson C., muntl. medd., 25/5 2009). Det enda egentliga urvalet som gjordes var att recenta fynd inte togs tillvara utan dokumenterades bara. Annars tillvaratogs fynd i de anläggningar, ytor och grävenheter som undersöktes. I fyndstrategin står det dock att ingen konservering av fynden behövs och det betyder att det inte fanns ett lika stort behov av urval. Metodiken som användes gick ut på att olika lägga olika ambitionsnivå på olika områden av undersökningsområdet beroende på hur mycket information de olika områdena förväntades ge.

4. RESULTAT

Under denna rubrik kommer resultatet från föregående kapitel att diskuteras för att svara på frågeställningarna. För att förenkla för läsaren repeteras de nedan.

1. Är det främst en teoretisk eller praktisk orsak som ligger bakom den förändrade synen på fornfynd i verkställighetsföreskrifterna från år 2007?
2. Stämmer äldre arkeologiska grävningars undersökningsstrategier överens med de riktlinjer som då styrde uppdragsarkeologin?

4.1 Frågeställning 1

Uppdragsarkeologin var under lång tid kännetecknad av positivismen och hade som mål att gräva ut och dokumentera en fornlämning innan marken som berörde fornlämningen blev exploaterad och fornlämningen bortschaktad. Detta bevarade fornlämningen genom dokumentation och tillvaratagna fynd trots att den faktiska lämningen försvann. Information som utgrävningarna gav skulle sedan universiteten forska på. För att hålla grävningarna objektiva och värdeneutrala användes en induktiv arbetsmetod. Utgrävningarna utgick inte ifrån någon hypotes och det ledde till att undersökningarna blev slentrianmässigt utförda ur samma perspektiv som alltid gjorts. Det arkeologiska materialet sågs som en ständigt ökande

kunskapsbas som kom allt närmare sanningen. Med naturvetenskapliga metoder och med hjälp av fyndmaterialet skulle generella sanningar uppdagas. Eftersom det inte gick att veta vad som skulle vara aktuellt för forskning i framtiden gjordes inget urval av vad som togs tillvara. Trots att alla fyndkategorier ansågs ha samma värde, gick det inte att ta tillvara allt, detta eftersom mängden information en fornlämning innehåller är oändlig. Urvalet blev därför alltid subjektivt trots att metoden ansågs objektiv.

Den processuella arkeologin började på 1970-talet att diskutera uppdragsarkeologins mål och metoder och var kritiska emot den positivistiska arkeologin. Inom den processuella arkeologin användes istället den hypotetisk deduktiva metoden, som innebar att den arkeologiska undersökningen skulle grävas efter en eller flera hypoteser. Fornfynden var fortfarande viktiga för den processuella arkeologin men det ansågs inte längre nödvändigt att gräva upp allt för att få ett resultat. Detta ledde till en debatt som går att följa i tidskriften *Fornvännen* från 1970-talet och framåt. Trots att problemen med att gräva positivistiskt diskuterades från 1970-talet tog det ända fram till 1990-talet innan det gjordes förändringar som ändrade den vetenskapliga metodiken för uppdragsarkeologin. I ett antal propositioner från 1990-talet begärde regeringen att uppdragsarkeologin borde delta i tolkningsprocessen och att det inte längre räckte att samla fynd till framtidens forskare, detta började gälla i samband med föreskrifterna från år 1998. För att det skulle vara möjligt att göra tolkningar gick det inte längre att gräva upp allt och sedan svara på frågor mot materialet. Om grävningen utgick från ett antal hypoteser som skulle besvaras fanns det heller ingen anledning till att gräva upp mer än det som behövde till tolkningen.

Den ökade arkeologiska verksamheten på 1990-talet ledde till att flera museer fick problem med hanteringen av fyndmassorna och det ledde till att företagaren som exploaterar marken som berör en fornlämning fick betalningsansvar också för fyndhantering och konservering. Detta betalningsansvar ledde till kritik från företagare som nu fick ökade utgifter. När exploatören fick krav på sig att betala fyndmaterialet avlastades museerna en stor kostnad men på sikt kan det ha påverkat så att selektion blev nödvändig eftersom exploatörerna inte var villiga att betala omotiverat höga kostnader för den arkeologiska fyndhanteringen.

Förutom den proposition som behandlats ovan syns det att museerna hade ett problem med fyndmassor på 1990-talet genom de statliga projekt som startades på 1990 och 2000-talet. De gick ut på att sortera upp, registrera och göra materialet i de arkeologiska magasinerna tillgängliga för allmänheten. Att det fanns problem stöds också från de intervjuer som gjort

med museipersonal. För att minska problemen med osorterade fynd slogs det i KRFS 1998:01 fast att fyndmaterialet skall vara sorterat och registrerat när det överlämnas till museerna. Idag finns inget akut problem med platsbrist på de museer som tillfrågats för uppsatsen. Problem kan dock komma på sikt och de tillfrågade var överens om att det krävs ett urval.

Arkeologiska fyndmängder var ett problem som kunde lösas genom lagstiftning. I de allmänna råd som RAÄ gav ut år 1998 och som byggde på KRFS 1998:01, påpekades att nya perspektiv och angreppssätt på teoretiska problem bör göras och denna förändring kom troligen till av flera orsaker. Detta var ytterligare en riktning emot den positivistiska arkeologin och dess induktiva metoder men även emot den processuella arkeologin. Postprocessuella idéer hade slagit igenom allt mer och därför skulle materialet bemötas ut olika perspektiv. I 2007 års verkställighetsföreskrifter introduceras begreppet fyndstrategi som innebär att undersökaren skall motivera vad man väljer att ta tillvara. Undersökningarna skulle göras efter frågeställningar som utarbetats efter länsstyrelsens inriktning på utgrävningen. Genom att samarbeta med konservator skulle inte heller mer fyndmängder än rimligt tas upp.

Den förändrade synen på fornfynd i verkställighetsföreskrifterna från år 2007 som betonar att en selektion bör göras är alltså troligtvis en kombination av flera orsaker som till stor del hänger ihop. De går att spåras sedan uppdragsarkeologin fick sin nuvarande organisation på 1960-talet. Förändringen är alltså snarare en utveckling som pågått en lång tid än en förändrad inställning i samband med verkställighetsföreskrifterna år 2007. Det går inte att peka ut en orsak till den förändrade inställningen till fornfynd i föreskrifterna men det mesta tyder på att det främst är praktiska orsaker som förändringen beror på. Som förklarats ovan kan stora arkeologiska fyndmaterial bli ett problem för de inblandade i den arkeologiska processen. Den nuvarande arkeologiska teorin och metodiken kräver heller inte att allt material tas omhand för att det ska gå att göra en tolkning, det kan till och med försvåra tolkningen. Av intervjuerna framgick att fynd av kategorin massmaterial inte var populärt bland de forskande som besökte museernas magasin och när de studerades gjordes främst en kvantitativ studie. Intervjuerna som gjorts styrker att det är en kombination av flera orsaker och att det inte är helt tydligt vad förändringen beror på. Resultatet på frågan om de intervjuade främst tror att den förändrade synen på fornfynd främst beror på en praktisk eller teoretisk orsak går att avläsa i tabellen i bilaga 1.

4.2 Frågeställning 2

Genom att göra nedslag på ett antal arkeologiska undersökningar från olika tider i uppdragsarkeologins historia ville jag se på de dåtida strategierna för undersökning och fyndinsamling. Dessa jämfördes med en generell historisk tillbakablick över uppdragsarkeologin i syfte att visa exempel på hur den uppdragsarkeologiska praktiken påverkas av teorin.

Resultatet jag kommit fram till var att grävningarnas undersökningsstrategier var relativt väl anpassade efter de riktlinjer som då styrde uppdragsarkeologin. Det gick relativt enkelt att bilda sig en uppfattning om vad som påverkat ett särskilt val av undersökningsstrategi. I flera av grävningarna går det också att se att undersökaren inte bara gör vad som krävs av dem i lagen, utan att de även följer de allmänna råd och vetenskapliga trender som varit aktuella vid tidpunkten för undersökningen. De utgrävningar som studerats i denna uppsats var påverkade av både teorier och bestämmelser. Det var emellertid inte enkelt att finna ut vad vilken teoretisk inriktning utgrävningarna hade. Teoriskiften påverkar inte fältarkeologin omedelbart efter att de börjar diskuteras på universiteten utan det finns en fördröjning innan de slår igenom, om de någonsin gör det. Äldre vetenskapsteoretiska perspektiv försvinner heller inte utan används parallellt med nya. År 1998 utgavs råd för uppdragsarkeologin där det framfördes att nya perspektiv borde användas för att bemöta det arkeologiska materialet. Det betyder inte att äldre arkeologiska vetenskapsteorier skall ersättas, utan att det efterfrågas en större variation av vetenskapsteoretiska perspektiv. Resultatet från undersökningen finns uppsatt i tabellform i bilaga 2.

5. INSIKTER OCH TOLKNINGSKRITIK

I denna uppsats har jag argumenterat för att det en kombination av flera orsaker som ligger till grund för den förändrade synen på fornfynd i föreskrifterna från år 2007. De mest explicita orsakerna till förändringen har redogjort för men det utesluter inte att implicita orsaker missats. Genom att frågeställningen har bearbetats ur flera olika perspektiv har risken för detta minskats. Uppdragsarkeologins historia har studerats för att få en bild av vilka problem som funnits och vad som gjorts för att åtgärda dem. Vidare har propositioner och lagförändringar studerats för att få regeringens och allmänhetens syn på uppdragsarkeologin. Slutligen har ett flertal intervjuer med personer som direkt eller indirekt påverkas av verkställighetsföreskrifterna gjorts. De felkällor som kan uppstå vid intervjumomentet är

minskade genom de steg som redogjorts ovan och intervjun bör anses korrekt. Uppsatsen är dessutom skickad för godkännande till intervjupersonerna.

Till den andra frågeställningen gjordes intervjuer och en studie av ett antal arkeologiska undersökningar mellan 1960 & 2000-talet. Detta gjordes för att se om den generella historik som redogjorts för under rubrik 2.2 stämmer med de undersökningar som studerats. Detta är en kvalitativ studie och ger inte en generell bild över hur arkeologiska utgrävningar såg ut vid den tidpunkten. Tillfälligheter går heller inte att uteslutas då grävrapporters utförande styrs av mer än bara lagar och vetenskapsteoretiska trender.

6. SAMMANFATTNING

År 2007 gav RAÄ ut föreskrifter för uppdragsarkeologin som betonade att selektion av fornfynd bör göras redan i fält. Syftet med denna uppsats har varit att ta reda på bakgrunden till denna förändring för att slå fast om det främst var en praktisk eller teoretisk orsak som orsakat förändringen.

Genom en kronologisk studie över uppdragsarkeologins historia går det att se att dess mål och medel har styrts av flera orsaker och det är både teoretiska och praktiska orsaker. Att föreskrifternas syn på fornfynd förändrats beror troligtvis främst på att ett stort fyndmaterial är problematiskt för de inblandade i den arkeologiska processen. För arkeologerna själva är det svårt att tolka ett stort fyndmaterial (se Alvastra 2.3.4). Dessutom är det inte motiverat att ta hand om allt eftersom det inte behövs för tolkningen av fornlämningen. Exploatören håller troligtvis även de med om att det inte bör tas tillvara mer fynd än vad som krävs för tolkningen, eftersom det numera är de som måste betala för fyndhanteringen och konservering. Länsstyrelsen har också krav på sig att kostnaderna för undersökningen inte blir högre än motiverat. Ett stort fyndmaterial leder till problem på museernas magasin. Materialet måste ligga i rätt miljö och det kostar mycket tid och pengar att hantera ett stort fyndmaterial. Om ingen selektion skulle göras i fält och allt fyndmaterial tas omhand skulle museerna på sikt få problem med platsbrist. Att forskarnas intresse för massmaterialet på museerna är svalt har säkerligen även det påverkat.

I denna uppsats har också en studie på ett antal undersökningar från olika tider gjorts för att se vilka fyndstrategier som använts och om de stämmer överens med uppdragsarkeologins generella historik som beskrivits under rubrik 2.2. Olika tiders strategier för fyndinsamling gick tydligt att se och att de stämmer förhållandevis väl med uppdragsarkeologins historik som också beskrivits. Det mest intressanta resultatet var att flera av grävrapporterna låg före sin tid. De använde metoder och följde råd som ännu inte blivit lagstadgade. Denna studie visar emellertid bara exempel på hur grävrapporter kan stämma överens med uppdragsarkeologins samtida riktlinjer.

7. Referenser

Artiklar & publikationer

- Andersson B-E. (1994).** Som man frågar får man svar: en introduktion i intervju- och enkätteknik. 2. uppl. Stockholm: Rabén Prisma
- Ambrosiani B. (1971)** Arkeologisk utgrävning: målsättning och teknik, *Fornvännen* 66:104-110
- Arkeologisk undersökning (1980).** Utgrävning och publicering: metodkonferens mars 1979. Stockholm: Riksantikvarieämbetet och Statens historiska mus
- Browall, H. (2003).** Det forntida Alvastra, Statens historiska museum, Stockholm
- Carlie A. & Kretz E (1998).** Sätt att se på fornlämningar: en teoretisk och metodisk grund för värdebedömning inom kulturmiljövården. Lund: Institute of Archaeology, University of Lund
- Gren L. (1987).** Arkeologiska tendenser och traditioner, *Fornvännen* 82:192-207
- Gräslund B. (1981).** Svensk arkeologisk forskning: mål, medel och resurser : bilagor med remissyttranden och kommentar. Stockholm: [Riksantikvarieämbetet (distr.)]
- Guinard M. & Vogel P. (red). (2006).** Skallmyran, En senmesolitisk skärgårdslokal i Uppland
- Hallgren F. Bergström Å. Larsson Å. (1994).** Pärälängsberget en kustboplats från övergången mellan senmesolitikum och tidigneolitikum, Tryckta rapporter från Arkeologikonsult AB, nr 13
- Hodder I. (1999).** The archaeological process: an introduction. Oxford: Blackwell
- Jensen, O. W. (2001).** Aktuell samhällsteori och arkeologi: introduktion till processuellt och postprocessuellt tänkande. [3. uppl.] Göteborg: Bricoleur press
- Johansen A. B. (1979).** Debatt, Kring projektet Norrlands tidiga bebyggelse, *Fornvännen* 74:126-129
- Lagerlöf A. (2002).** Kanske inte reflexivitet men tanketid, En uppdragsarkeologisk tillbakablick, *Reflexiv fältarkeologi?: återsken av ett seminarium*. 1. uppl. Stockholm: Riksantikvarieämbetet Berggren, Åsa & Burström, Mats (red.)
- Lagerlöf A. & Elfström B. (2005).** Uppdragsarkeologin - en samhällsangelägenhet, *Arkeologi – Splittring eller mångfald*. Stockholm
- Lönn M. (2006).** Uppdragsarkeologi och forskning: tankar från ett västsvenskt perspektiv. Göteborg: Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet
- Malmer P. M (1978).** Forskningsprojektet Alvastra påbyggnad, *Fornvännen* 73: 149-158
- Malmer P. M (1980).** Om arkeologiens teori, metod och material, *Fornvännen* 75: 260-265
- Malmer P. M (1985).** Arkeologisk positivism, *Fornvännen* 79:260-268
- Meschke, Christian (1967).** En norrländsk stenåldersboplats med skärvtensvall. Stockholm: Almqvist & Wiksell
- Norr S. (1993).** Fältarkeologi på 90-talet: teori, metod och praktik: ett exempel utifrån en arkeologisk särskild utredning, förundersökning och slutundersökning i Klasro, Sollentuna kommun. Upplands Väsby: Arkeologikonsult R. Blidmo AB
- Olsen B. (2003).** Från ting till text: teoretiska perspektiv i arkeologisk forskning. Lund: Studentlitteratur
- Stenbäck N. (2008).** Undersökningsplan–Arlandastad 4:e stadsdelen
- Ringstedt N. (2005).** Artefakter som kunskapskälla, Gjallarhornet, Årgång 25. Nr.1. 2005, Svenska Arkeologiska Samfundet
- Rudbeck E. (2002).** Motsägelser och nytänkande i svensk uppdragsarkeologi. *Reflexiv fältarkeologi?: återsken av ett seminarium*. 1. uppl. Stockholm: Riksantikvarieämbetet Berggren, Åsa & Burström, Mats (red.)
- Sundström L., Stenbäck N & Darmark K. (red.) (2006).** Postboda 2 och 1: säsongsboplatser med gropkeramik från övergången tidigneolitikum-mellanneolitikum i norra Uppland. Uppsala: Societas archaeologica Upsaliensis
- Trost J. (1997).** Kvalitativa intervjuer. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Uppdragsarkeologiutredningen (2005).** Uppdragsarkeologi i tiden: betänkande. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer
- Welinder S. (1995).** Swedish society, Swedish archaeology, and the public debate. *Current Swedish archaeology*. 1995 (3)
- Wilson L. (2005)** ”Länsstyrelsen har det yttersta ansvaret...”, *Arkeologi – Splittring eller mångfald*. Stockholm

Föreskrifter

1: Uppdragsarkeologi: Allmänna råd till verkställighetsföreskrifter angående förfarandet vid vissa beslut m.m. enligt 2 kap. 10–13 §§ lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (KRFS 1998:01)

2: Riksantikvarieämbetets föreskrifter och allmänna råd avseende verkställigheten av 2 kap. 10–13 §§ lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. 2007-10-08

Rekommendationer

1: Uppdragsarkeologi: Rekommendationer vid upprättande av undersökningsplaner, utarbetande av rapporter, uppföljning, bedömning av lämplighet och kompetens samt konservering, Underrättelser från RAÄ 1998:1

Propositioner, skrivelser & lagar

1: Prop. 1987/88:104 om kulturmiljövård

http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=37&dok_id=GB03104 [läst: 20/4 2009]

2: Prop. 1993/94:177, Utbildning och forskning kap. 8.2.

http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=37&doktyp=prop&rm=1993/94&bet=177&dok_id=GH03177
[läst: 20/5 2009]

3: Prop. 1996/97:99, Uppdragsarkeologi

http://www.riksdagen.se/webbnav/?nid=37&doktyp=prop&rm=1996/97&bet=99&dok_id=
[läst: 25/5 2009]

4: Prop. 2005/06:1 utg. omr. 17).

http://www.kulturradet.se/upload/kr/bidrag_regelverk/accessprojektet_regeringsbeslut.pdf
[läst: 10/5 2009]

Regeringens skrivelse 1999/2000:65, Sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet, SESAM-projektet

<http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=37&rm=1999/2000&bet=65&typ=prop>
[läst: 1/5 2009]

Lag: Kulturminneslagen <http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1988:950>

[läst: 26/5 2009]

Förordning (1988:1188) om kulturminnen m.m.

[http://62.95.69.15/cgi-bin/thw?\\${HTML}=sfst_1st&\\${OOHTML}=sfst_dok&\\${SNHTML}=sfst_err&\\${BASE}=SFST&\\${TRIPSHOW}=format%3DTHW&BET=1988:1188](http://62.95.69.15/cgi-bin/thw?${HTML}=sfst_1st&${OOHTML}=sfst_dok&${SNHTML}=sfst_err&${BASE}=SFST&${TRIPSHOW}=format%3DTHW&BET=1988:1188)

[läst: 29/5 2009]

Muntliga uppgifter

Andersson, Carolina, Handläggare på RAÄ, Samhällsavdelningen, Kulturminnesenheten

Andersson, Gunnar, 1: e antikvarie, yngre järnålder på avdelningen kulturhistoria och samlingar på Historiska museet

Andersson, Kent, Verksamhetschef på SAU

Ideström, Lena, Ansvarig för de arkeologiska samlingarna på Gotlands Länsmuseum

Informatörer

Browall Hans, Sakkunnig på Historiska museet

8 Bilagor

Bilaga 1, orsaker till förändringen

		RAÄ	SAU	GLM	SHM
Främsta orsak					
Praktisk			X	X	X
Teoretisk		X		X	X

Tabell över vad de intervjuade personerna trodde var den främsta orsaken till den förändrade synen på fornfynd.

Förklaring av förkortningar

RAÄ = Riksantikvarieämbetet

SAU = SOCIETAS ARCHAEOLOGICA UPSALIENSIS

GLM = Gotlands länsmuseum

SHM = Historiska museet

Bilaga 2, undersökningsstrategier

Undersökningsstrategi	Utgrävningsår			
	1961	1994	2004	2008
Totalundersökning	X			
Uttalat mål			X	X
Frågeställninginriktad			X	X
Tolkning av undersökaren		X	X	X
Fyndstrategi				X
Selektion		X	X	X

Tabell över de olika utgrävningarnas strategier som har påverkat fyndinsamlingen.

Bilaga 3, intervjufrågor till RAÄ

1: Är föreskrifterna från år 2007 respektive år 1998 likställt med lagar, dvs. är det krav på att de följs eller är det bara rekommendationer?

2: Tror ni att den förändrade synen på fornfynd främst har praktiska eller teoretiska orsaker? Medvetenhet om att man gör det till ett syfte, gör att man undrar varför man tar upp föremål.

3: Tas det upp mindre mängder arkeologiskt fyndmaterial sedan verkställighetsföreskrifterna började gälla år 2008?

4: När fick uppdragsarkeologin krav på sig att även tolkning skulle vara en del av den arkeologiska processen?

Bilaga 4, intervjufrågor till uppdragsarkeologen

1: 2008 började riksantikvarieämbetets verkställighetsföreskrifter för av 2 kap. 10–13 §§ av fornminneslagen att gälla, som bland annat innebär en större möjlighet för undersökaren att göra selektion av fynd redan i fält. Går det att se någon skillnad på mängden arkeologiskt materialen som tas upp sedan verkställighetsföreskrifterna började gälla?

2: Anser ni att man bör ”gräva för framtiden” dvs. försöka göra ett ”objektivt” urval av fynd så att framtida forskare ska kunna bemöta materialet med nya frågeställningar eller skall de arkeologiska undersökningarna vara frågeställningsinriktade och presentera färdiga forskningsresultat?

3: Tror ni att den förändrade synen på fornfynd främst har en praktisk eller teoretisk orsak?

4: Har verkställighetsföreskrifterna från år 2007 påverkat de strategier för insamlingen av fornfynd som finns vid en arkeologisk undersökning och i så fall hur?

Bilaga 5, intervjufrågor till museerna

- 1:** Finns det arkeologiska fynd i era magasin som inte är sorterade eller registrerade?
- 2:** Finns det ett problem med platsbrist på magasinen för arkeologiskt fyndmaterial?
- 3:** Görs det gallringar i samlingarna för arkeologiskt material? Om ja, enligt vilka principer görs gallringarna?
- 4:** Hur är tillgängligheten till magasinen och samlingarna för arkeologiskt material för privatpersoner/forskare?
- 5:** Hur många besök per år får ni av forskare som kommer för att studera arkeologiskt fyndmaterial i samlingarna?
- 6:** Blir samtliga fyndkategorier studerade av besökande forskare, eller är det specifika kategorier som oftast blir undersökta?
- 7:** År 2008 började riksantikvarieämbetets verkställighetsföreskrifter för av 2 kap. 10–13 §§ av fornminneslagen att gälla, som bland annat innebär en större möjlighet för undersökaren att göra selektion av fynd redan i fält. Går det att se någon skillnad på mängden arkeologiskt materialen som tas emot sedan verkställighetsföreskrifterna började gälla?
- 8:** Anser ni att man bör ”gräva för framtiden” dvs. försöka göra ett ”objektivt” urval av fynd så att framtida forskare ska kunna bemöta materialet med nya frågeställningar eller skall de arkeologiska undersökningarna vara frågeställningsinriktade och presentera färdiga forskningsresultat?
- 9:** Tror ni att den förändrade synen på fornfynd främst har en praktisk eller teoretisk orsak?